

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

Β' ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ΟΙ ΣΕΡΡΕΣ

ΚΑΙ Η
ΠΕΡΙΟΧΗ
ΤΟΥΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ
ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ
ΜΕΧΡΙ ΤΗ
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

Β' ΤΟΜΟΣ

ΣΕΡΡΕΣ 2013

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΑΘ. ΦΡΑΓΓΕΔΑΚΗΣ

**ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΕΣ ΟΙΚΟΚΥΡΙΚΕΣ ΣΧΟΛΕΣ
(Α.Μ.Ο.Σ.) ΤΟΥ Ν. ΣΕΡΡΩΝ (1944-1979):
ΘΕΣΜΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ**

Εισαγωγή

Η παρούσα ανακοίνωση σκοπό έχει να αναδείξει τη λειτουργία των Αγροτικών Μεταβατικών Οικοκυρικών Σχολών (Α.Μ.Ο.Σ.) στο πλαίσιο της εκπαίδευσης και της κατάρτισης των μαθητριών τους. Αφορμή εκπόνησής της ήταν η ενασχόλησή μου με τμήμα της αρχαιακής συλλογής των σχετικών αρχείων που απόκεινται στα Γ.Α.Κ.-Αρχεία Ν. Σερρών κατά τη διάρκεια της εργασίας μου το χρονικό διάστημα 2004-2005.

Έως τότε αγνοούσα την ύπαρξη τους και είχα μια σύγχυση σχετικά με το ρόλο τους. Μια σύγχυση που διαπίστωνα ότι την έχουν και οι περισσότεροι, όχι όμως αδικαιολόγητα. Θα ήθελα να διευκρινίσω ότι οι Α.Μ.Ο.Σ. δεν ήταν ορφανοτροφεία, εθνικά ή αγροτικά, η ίδρυση και η λειτουργία τους δεν είχε σχέση με τη Βασιλική Πρόνοια της Φρειδερίκης, ούτε βέβαια με τις παιδουπόλεις. Κατά τη διάρκεια της έρευνάς μου διαπίστωνα ότι απουσιάζει παντελώς μια ολοκληρωμένη δημοσιευμένη επιστημονική εργασία αναφορικά με τη λειτουργία του θεσμού. Επομένως η πρωταρχική πηγή έρευνάς μου ήταν τα αρχεία των Α.Μ.Ο.Σ. που λειτούργησαν στο Ν. Σερρών και απόκεινται στη συλλογή των Γ.Α.Κ.-Αρχεία Ν. Σερρών.

Η ανακοίνωση διακρίνεται σε δυο τμήματα. Στο πρώτο επιχειρείται η ερμηνεία του νομοθετικού πλαισίου σύστασης και οργάνωσης των ανωτέρω σχολών και η διοικητική λειτουργία τους σύμφωνα με την ερμηνεία των νομοθετικών κειμένων και των διοικητικών εγγράφων που μέρος τους περιλαμβάνεται στην προαναφερόμενη αρχαιακή συλλογή των Γ.Α.Κ.- Αρχείων Ν. Σερρών. Το δεύτερο μέρος της ανακοίνωσης ασχολείται με τη λειτουργία των Α.Μ.Ο.Σ. ως θεσμών εκπαίδευσης και κατάρτισης. Οι αναφορές αφορούν τις Α.Μ.Ο.Σ. που λειτούργησαν στο Ν. Σερρών. Από την έρευνά μου προκύπτει ότι ήταν αδύνατη η ισομερής προσέγγιση όλων των σχολών λόγω ελλείψεως ικανού αριθμού τεκμηρίων για αρκετές από αυτές.

Ενδεικτικά αναφέρω ότι το αρχείο της Α.Μ.Ο.Σ. Πρώτης¹ δίνει πληροφορίες στον ερευνητή κυρίως για τον οικονομικό προϋπολογισμό και απο-

---

1. Αρχείο Αγροτικής Μεταβατικής Οικοκυρικής Σχολής Πρώτης: ΑΒΕ 424 (1949-1965)-Γ.Α.Κ.-Αρχεία Ν. Σερρών. Ο όγκος του αρχείου περιορίζεται σε 3 βιβλία και 14 φακέλους εκ των οποίων οι επτά αναφέρονται στον προϋπολογισμό λειτουργίας της σχολής.

λογισμό της Σχολής. Ανάλογη είναι και η εικόνα του αρχείου της Α.Μ.Ο.Σ. Παλαιοκώμης². Το μεγαλύτερο ποσοστό της συλλογής καλύπτεται από βιβλία των προϋπολογισμών-απολογισμών και από τα στελέχη των χρηματικών ενταλμάτων. Γίνεται αντιληπτό ότι δεν προσφέρει επιπλέον στην έρευνα της λειτουργίας του θεσμού π.χ. η γνώση ότι οι μισθοί του προσωπικού ανέρχονται σε τόσες χιλιάδες δραχμές και ότι η αγορά 100 κιλών ζάχαρης κόστισε τόσες δραχμές όπως αναγράφεται σε χρηματικό ένταλμα πληρωμής.

Στο αρχείο της Α.Μ.Ο.Σ. Γαζώρου³ εντόπισα ένα επιπλέον τεκμήριο που απουσίαζε από τη συλλογή των προαναφερθέντων αρχείων και αυτό ήταν το βιβλίο συσσιτούντων και ο φάκελος μαθητριών. Δεν κατάφερα να έχω καμία πληροφορία για την Α.Μ.Ο.Σ. Πενταπόλεως γιατί το αρχείο της δεν αποκείται στη συλλογή των Γ.Α.Κ. Αρχείων Ν. Σερρών και αγνοείται η τύχη του. Επιπλέον κατά την έρευνά μου τη συνάντησα ελάχιστες φορές ως αποδέκτρια σχετικής εγκυκλίου⁴.

Αντίθετα τα αρχεία των Α.Μ.Ο.Σ. Ηρακλείας, Σιδηροκάστρου, Νιγρίτης και Ν. Πετρισιού δίνουν σαφώς μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα για τη λειτουργία τους⁵.

Μπροστά στον ερευνητή προκύπτει το πρόβλημα της συνθέσεως τεκμηρίων αρχειακών συλλογών ανήκοντα σε διαφορετικές σχολές που διέπονται όμως από το ίδιο καθεστώς λειτουργίας και οργάνωσης.

Σίγουρα δίνει την εντύπωση ενός μωσαϊκού όπου διαγράφεται το περίγραμμα του ειδώλου που απεικονίζεται αλλά ελλείπουν βασικά τμήματα για την πλήρη κατανόηση της εικόνας. Οι αρχειονόμοι γνωρίζουμε ότι η σχέση του τεκμηρίου με το αρχείο είναι ό,τι η ψηφίδα για το μωσαϊκό και αυτό βρίσκει εφαρμογή στην παροιμιακή φράση « *Το όλο είναι μεγαλύτερο από το άθροισμα των μερών του*»⁶.

2. Αρχείο Αγροτικής Μεταβατικής Οικοκυρικής Σχολής Παλαιοκώμης: ΑΒΕ 514 (1948-1960)-Γ.Α.Κ.-Αρχεία Ν. Σερρών.

3. Αρχείο Αγροτικής Μεταβατικής Οικοκυρικής Σχολής Γαζώρου: ΑΒΕ 513 (1949-1965)-Γ.Α.Κ.-Αρχεία Ν. Σερρών.

4. Κέντρον Κοιν. Πρόνοιας Σερρών, Σέρρες 18-6-1952, «Απάντηση σε σχετικά ερωτήματα» όπου φαίνονται ως αποδέκτριες 8 Α.Μ.Ο.Σ. του Ν. Σερρών (Αλιστράτης, Άνω Πορροϊών, Ηρακλείας, Ν. Ζίχνης, Παλαιοκώμης, Πενταπόλεως, Πρώτης, Σιδηροκάστρου. 9^{ος} Φακ. (1948-1963) Αρχείο Αγροτικής Μεταβατικής Οικοκυρικής Σχολής Σιδηροκάστρου: ΑΒΕ 359 (1949-1977)-Γ.Α.Κ.-Αρχεία Ν. Σερρών.

5. Αρχείο Αγροτικής Μεταβατικής Οικοκυρικής Σχολής Νέου Πετρισιού: ΑΒΕ 512 (1949-1977), Αρχείο Αγροτικής Μεταβατικής Οικοκυρικής Σχολής Ηρακλείας: ΑΒΕ 499 (1945-1984), Αρχείο Αγροτικής Μεταβατικής Οικοκυρικής Σχολής Νιγρίτης: ΑΒΕ 396 (1966-1979), Αρχείο Αγροτικής Μεταβατικής Οικοκυρικής Σχολής Νέας Ζίχνης: ΑΒΕ 493 (1948-1980), Αρχείο Αγροτικής Μεταβατικής Οικοκυρικής Σχολής Σιδηροκάστρου: ΑΒΕ 359 (1949-1977)-Γ.Α.Κ.-Αρχεία Ν. Σερρών.

6. Α. Μπάγια, *Αρχειονομία: βασικές έννοιες και αρχές*. Κριτική, Αθήνα 1998, σ. 62.

1. Νομοθετικό - Διοικητικό πλαίσιο

Οι Α.Μ.Ο.Σ. ιδρύθηκαν με τον Α.Ν.2470/1940⁷ επί κυβερνήσεως του δικτατορικού καθεστώτος του Ιωάννη Μεταξά. Δυστυχώς στάθηκε αδύνατο να βρω την εισηγητική έκθεση του σχετικού νόμου, φοβούμαι όμως ότι δεν υπάρχει, διότι συνήθως στο νομοθετικό έργο σε δικτατορικά καθεστώτα δεν τηρείται πάντοτε ο τύπος της νομοπαρασκευαστικής διαδικασίας.

Ωστόσο η δημιουργία αγροτικών οικοκυρικών σχολών δεν αποτελεί έμπνευση της εκπαιδευτικής φιλοσοφίας του δικτατορικού καθεστώτος του Μεταξά. Στην προσπάθεια εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης του 1929 επί κυβερνήσεως Ελευθερίου Βενιζέλου διαβάζουμε στις «Προτάσεις προς βελτίωσιν του εκπαιδευτικού ημών συστήματος» και στο σχετικό κεφάλαιο που αφορά τις οικοκυρικές σχολές θηλέων ότι «...Δια τα κοράσια των μερών τούτων (επαρχιακάς πόλεις και κομοπόλεις) προτείνομεν να ιδρυθώσιν όσον το δυνατόν περισσότερα κατώτερα οικοκυρικά σχολαί εν αις εντός διετίας θα παρέχωνται μαθήματα οικιακής οικονομίας και οικιακών έργων και άμα θα διδάσκωνται και ειδικοί τινες κλάδοι γεωργικοί ή βιοτεχνικοί...ούτως οικοκυρικά αύται σχολαί χωρίς να παραμελώσι την ειδικήν επαγγελματικήν μόρφωσιν θα διαπλάττωσιν άμα την μέλλουσαν οικοκυράν και μητέρα κατά πολύ πληρέστερον τρόπον»⁸.

Ο Α.Ν. 2470/1940 περιλαμβάνει μόνο 16 άρθρα. Στο αρ.1 αναφέρεται ο σκοπός των Α.Μ.Ο.Σ. «Προς ευρύτεραν παραγματοποίησίν του διά των Εθνικών Ορφανοτροφείων και Οικοτροφείων επιδιωκομένου σκοπού και προς εξύψωσιν της πνευματικής και οικονομικής καταστάσεως της αγρότιδος δύνανται να ιδρυθώσι διά Βασιλικών Διαταγμάτων εκδιδομένων προτάσει των επί της Κρατικής Υγιεινής και Αντιλήψεως και Οικονομικών Υπουργών Αγροτικά Μεταβατικά Οικοκυρικά Σχολαί, υπαγόμεναι υπό την εποπτείαν και έλεγχον του Υπουργείου Κρατικής Υγιεινής και Αντιλήψεως». Ο σκοπός λειτουργίας τους περιγράφεται με ακρίβεια στον Κανονισμό των Α.Μ.Ο.Σ. αρ. 1 «Αι Αγροτικά Μεταβατικά Οικοκυρικά Σχολαί σκοπούσιν αφ' ενός μέν την τόνωσιν του Θρησκευτικού και Εθνικού φρονήματος των μαθητριών των, αφ' ετέρου δε την παροχήν εις αυτάς στοιχειωδών γνώσεων υγιεινής και γεωργίας ως και την άσκησίν των εις οικοκυρικά έργα και οικοτεχνίας, δι' ων θα καταστήσιν αύται ικαναί να συμβάλωσιν εις την οικονομικήν ανακούφισιν των οικογενειών των»⁹.

7. Αν. Ν. 2470/1940 «Περί ιδρύσεως Αγροτικών Μεταβατικών Οικοκυρικών Σχολών» Φ.Ε.Κ. 237, τ. Α. 3/8/1940

8. Σ. Μπουζάκη, *Εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα : Πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια γενική και τεχνικοεπαγγελματική εκπαίδευση Μεταρρυθμιστικές προσπάθειες 1913-1929*, Αθήνα, Gutenberg 1994, σσ. 250-251.

9. Υπουργείον Εθνικής Προνοίας: Δ/νσις Αντιλήψεως-Υπηρεσία Αγαθοεργών Ιδρυμάτων. «Κανονισμός Αγροτικών Μεταβατικών Οικοκυρικών Σχολών, Αθήνα, εθνικό τυπογραφείο, 1943, σ. 7.

Με το πέρασμα του χρόνου ο σκοπός διαφοροποιήθηκε. Ακολούθησαν ο ελληνο-ιταλικός πόλεμος του 1940, η γερμανική κατοχή και ο εμφύλιος πόλεμος. Επομένως οι κοινωνικοπολιτικές καταστάσεις άλλαξαν εντελώς, οι κάτοικοι της ελληνικής αγροτικής υπαίθρου είχαν νέες ανάγκες και ήταν αντιμέτωποι με το πρόβλημα της καθημερινής επιβίωσης γεγονός που ήταν αδύνατο να προβλέψουν ο νομοθέτης του Α.Ν. 2470/1940 και ο συντάκτης του κανονισμού των Α.Μ.Ο.Σ. του 1943.

Η εικόνα των αγροτικών περιοχών δίνεται σε γενικές γραμμές από το υπόμνημα των υπαλλήλων του Υπ. Κοινων. Υπηρεσιών, διευθυντριών των Α.Μ.Ο.Σ. προς την τότε υφυπουργό, το 1978, όπου μεταξύ άλλων διαβάζουμε ότι «Με το Ν.2470/1940, ιδρύθηκαν Α.Μ.Ο.Σ., αρμοδιότητας του Υπ. Κοινων. Υπηρεσιών που είχαν σαν σκοπό την προστασία των κοριτσιών της αγροτικής υπαίθρου και μάλιστα των ακριτικών περιοχών για την Εθνική και θρησκευτική διαπαιδαγώγηση, καθώς και για την θεωρητική και πρακτική εκπαίδευση, εις τρόπον ώστε να βελτιώσουν το βιοτικό επίπεδο της οικογενείας των με την εργασία των αφ' ενός και να εφοδιάσουν με Εθνικά ιδεώδη αφ' ετέρου και τούτο γιατί κατά την εποχή εκείνη η χώρα μας βρισκόταν σε δύσκολη καμπή λόγω του συμμοριτοπολέμου. Για το λόγο αυτό και οι Σχολές το πρώτον λειτούργησαν στις ακριτικές περιοχές της χώρας (Ηπειρος, Μακεδονία) όπου υπήρχε μεγάλη ανάγκη προστασίας των κοριτσιών των περιοχών αυτών»¹⁰.

Ο Α.Ν. 2470/1940 στο αρ. 11 προέβλεπε την ίδρυση Α.Μ.Ο.Σ. σε συγκεκριμένες περιοχές, σύμφωνα με την τότε αντίληψη, των «ακριτικών» νομών Φλωρίνης, Πέλλης, Κοζάνης, Κιλκίς, Δράμας και Σερρών. Στο Ν. Σερρών προβλεπόταν η ίδρυση Α.Μ.Ο.Σ. στο Άγγιστρο, Άνω Βροντού, Αχλαδοχώρι και Άνω Πορροΐα. Οι συνθήκες άλλαξαν και στο Ν. Σερρών. Από το 1948, έτος λειτουργίας των Α.Μ.Ο.Σ. στην Ελλάδα, έως και το 1979 λειτούργησαν οι εξής Α.Μ.Ο.Σ.: Σιδηροκάστρου, στη θέση της Α.Μ.Ο.Σ. Αγγίστρου που δεν λειτούργησε ποτέ¹¹, Αλιστράτης, Πρώτης, αναστολή λειτουργίας τους το 1956¹², Γαζώρου, Νέου Πετρισιού, αναστολή λειτουργίας της το 1976¹³, Πενταπόλεως, ιδρύθηκε το 1956 λειτούργησε πιθανόν έως και το 1960, Νέας Ζίχνης, Ηράκλειας, Άνω Ποροΐων και Ροδοπόλεως, αναστολή λειτουργίας

10. Αρχείο Α.Μ.Ο.Σ. Νιγρίτης: Α.Β.Ε. 396, Φ.20, υποφ. 2. Υπόμνημα υπαλλ. Υπ. Κοινων. Υπηρεσιών., κλ. ΑΡ Διευθ/ιών προς Υφυπ/γό Κοιν. Υπηρεσιών Άννα Συνοδινού, Αθήνα, χ.χ., σ. 1.

11. Αρχείο Α.Μ.Ο.Σ. Σιδηροκάστρου: ΑΒΕ 359 (1949-1977)-Γ.Α.Κ.-Αρχεία Ν. Σερρών, Φακ 12, υποφακ. Δ3, «Περί καταργήσεως Αγροτικής Μεταβατικής Οικοκυρικής Σχολής Αγγίστρου και ιδρύσεως τοιαύτης εν Σιδηροκάστρω».

12. Αρχείο Α.Μ.Ο.Σ. Σιδηροκάστρου: ΑΒΕ 359 (1949-1977)-Γ.Α.Κ.-Αρχεία Ν. Σερρών, Φακ 4, υποφακ. 2, Υπουργείον Κοιν. Πρόνοιας, Διεύθυνσις Ε.Ο.Π.Σ., 23/5/1956.

13. Αρχείο Α.Μ.Ο.Σ. Σιδηροκάστρου: ΑΒΕ 359 (1949-1977)-Γ.Α.Κ.-Αρχεία Ν. Σερρών, Φακ 12, υποφακ. 4, Πρωτοκ Παράδοσης παραλαβής 15/6/1977.

της 1/9/1973¹⁴, Νιγρίτης αναστολή λειτουργίας της το 1979¹⁵.

Οι Α.Μ.Ο.Σ. είχαν τη μορφή ν.π.δ.δ. και διοικούνταν από τριμελή ή πενταμελή Διοικητική Επιτροπή. Αρχικά προβλεπόταν η υποχρεωτική συμμετοχή στη Διοικ. Επιτροπή εκπροσώπων της Ε.Ο.Ν., η πολιτική κατάσταση άλλαξε και με υπουργική απόφαση της κατοχικής κυβέρνησης στις 25/7/1941 στο πλαίσιο έκδοσης του Κανονισμού λειτουργίας των Α.Μ.Ο.Σ. καταργήθηκε η διάταξη που προέβλεπε τη συμμετοχή εκπροσώπων της Ε.Ο.Ν. αφού αυτή είχε καταργηθεί με το 213 Νομ. Διάταγμα «Περί καταργήσεως Εθνικής Οργανώσεως Νεολαίας -Ε.Ο.Ν.». Συνήθως Πρόεδρος των περισσότερων Διοικ. Επιτροπών ήταν ο εκάστοτε Μητροπολίτης της περιφέρειας που ανήκε η Α.Μ.Ο.Σ.

Οι αρμοδιότητες των Διοικητικών Επιτροπών δεν διαφέρουν από τα εκάστοτε Δ.Σ. των σημερινών ν.π.δ.δ. πλην ελαχίστων διαφορών¹⁶. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι τόσο ο Α.Ν. 2470/1940 όσο και ο Κανονισμός Α.Μ.Ο.Σ. περιλαμβάνει αρκετά άρθρα που δίνουν με κάθε λεπτομέρεια τον τρόπο διοίκησης και κυρίως της οικονομικής διαχείρισης με υποδείγματα τηρήσεως των σχετικών βιβλίων (απολογισμού, προϋπολογισμού, αποθηκών κ.α.) Ακολούθησαν κάποιες τροποποιήσεις άρθρων του κανονισμού¹⁷, αλλά σε γενικές γραμμές ο ιδρυτικός νόμος και ο κανονισμός απετέλεσαν τα μοναδικά νομοθετικά κείμενα που τις αφορούσαν έως και το 1979, έτος αναστολής λειτουργίας των περισσότερων Α.Μ.Ο.Σ. της χώρας.

2. Θεσμός εκπαίδευσης και κατάρτισης

Στις Α.Μ.Ο.Σ. γίνεται αντιληπτό ότι μόνο κορίτσια μπορούσαν να μαθητεύσουν. Η μαθητεία διαρκούσε τρία έτη. Ο τρόπος επιλογής και τα προσόντα τους ορίζονται με ακρίβεια στο 13^ο άρθρο του κανονισμού. Οι μαθήτρες διακρίνονταν σε δυο κατηγορίες: α) στις τακτικές, αυτές που εγγράφονται από την έναρξη της διδασκαλίας των μαθημάτων με την προϋπόθεση να τα διδαχθούν πλήρως και β) στις έκτακτες δηλαδή σε εκείνες που παρακολουθούν συγκεκριμένο κύκλο μαθημάτων.

Νομίζω ότι οι Α.Μ.Ο.Σ. δεν μπορούν να ενταχθούν αποκλειστικά στο πλαίσιο μιας γενικής γεωργικής εκπαίδευσης¹⁸. Ο ρόλος τους ήταν μεικτός

14. Αρχείο Α.Μ.Ο.Σ. Ροδοπόλεως: ΑΒΕ 394 Γ.Α.Κ.-Αρχεία Ν. Σερρών., Φακ. 1, υποφακ. 2, Νομαρχία Σερρών, Δ/νσις Κοιν. Υπηρεσιών. 2/5/1976.

15. Αρχείο Α.Μ.Ο.Σ. Νιγρίτης: Α.Β.Ε. 396, Φ. 20, υποφ. 1, Υπουργείο Κοινων. Υπηρεσιών. Δ/νσις παιδικής προστασίας, θέμα: Αναστολή λειτουργίας Α.Μ.Ο.Σ. και Κέντρων Κοιν. επιμόρφωσης Νεανίδων, Αθήνα, 10/9/1979.

16. Άρθρο 3 του Α.Ν. 2470/1940 «Περί ιδρύσεως Αγροτικών Μεταβατικών Οικοκυρικών Σχολών» Φ.Ε.Κ. 237, τευ. Α.3/8/1940.

17. Αρχείο Α.Μ.Ο.Σ. Νιγρίτης: Α.Β.Ε. 396, Φ. 20, υποφ. 3, Υπουργείο Κοιν. Πρόνοιας, Δ/νσις Ε.Ο. και Π.Σ., τροποποιήσεις των άρθρων 20 παρ. 14 και άρθρου 21 παρ.16, Αθήνα, 21/3/1951.

18. «Γενικά η ανάπτυξη της κατώτερης επαγγελματικής γεωργικής εκπαίδευσης προ-

και συγκεκριμένα τρισυπόστατος. Το πρώτο τμήμα της εκπαίδευσης αποτελείται από τη θρησκευτική και την εθνική διαπαιδαγώγηση. Το περιεχόμενο τους περιλαμβάνεται στα άρθρα 2 και 3 αντίστοιχα του Κανονισμού Α.Μ.Ο.Σ.

Άρθρο 2 «*Η θρησκευτική διαπαιδαγώγηση των μαθητριών κατά την διδασκαλία της Ορθοδόξου Ελληνικής Εκκλησίας συντελείται διά της κατά το ωρολόγιον πρόγραμμα διδασκαλίας των θρησκευτικών μαθημάτων και διά της παρακολουθήσεως ομαδικώς και υπό την συνοδείαν του προσωπικού: α) του κηρύγματος των ιεροκηρύκων, β) των θείων λειτουργιών..., γ) του εσπερινού..., δ) των λειτουργιών και ακολουθιών της Μεγάλης εβδομάδος...».*

Σύμφωνα με το ωρολόγιο πρόγραμμα των τριών ετών η διδασκαλία των θρησκευτικών παρέμενε μια ώρα την εβδομάδα και σε αυτήν προστίθεται ο υποχρεωτικός εκκλησιασμός για συμπληρωθεί η θρησκευτική διαπαιδαγώγηση κατά τα προαναφερόμενα. Η εθνική διαπαιδαγώγηση περιλάμβανε τη διδασκαλία της Εθνικής Αγωγής και της Ιστορίας επικουρούμενη από τη διδασκαλία δημοτικών χορών και τραγουδιών καθώς και επισκέψεων σε περιοχές συνδεδεμένες με την ιστορία και τον πολιτισμό του τόπου.

Το δεύτερο μέρος της εκπαίδευσης των μαθητριών σύμφωνα με το πρόγραμμα μαθημάτων ήταν αφιερωμένο στην εκμάθηση βασικών γνώσεων σχετικά με την υγιεινή και τη βρεφοκομία, μάθημα που διδασκόταν μόνο στο τρίτο έτος των Σχολών. Το μάθημα περιλάμβανε βασικά στοιχεία για την παροχή πρώτων βοηθειών, την υγιεινή διατροφή, την προφύλαξη από τα λοιμώδη νοσήματα και την περιποίηση του βρέφους.

Το μάθημα της Γεωργίας διδασκόταν και στα τρία έτη. Περιλάμβανε την εκμάθηση των βασικών στοιχείων σχεδόν από όλους τους κλάδους της όπως λαχανοκομία, ανθοκομία, δένδροκομία, αμπελοργία. Επιπλέον οι μαθήτριες διδάσκονταν και στοιχεία κτηνοτροφίας, ορνιθοτροφίας κ.α.

Το τρίτο και βασικότερο μέρος των σπουδών περιλάμβανε τα μαθήματα των οικοκυρικών και της οικοτεχνίας. Το μάθημα της οικοκυρικής αποτελούνταν από τη διδασκαλία των θεωρητικών γνώσεων της οικιακής οικονομίας καθώς και από την πρακτική άσκηση των μαθητριών σχετικά με τις βασικές εργασίες του νοικοκυριού. Μάλιστα η διδασκαλία της μαγειρικής συνδυαζόταν και την πρακτική άσκηση των μαθητριών μέσω της προσωπικής εργασίας τους για την παρασκευή του συσσιτίου της Σχολής.

Το μάθημα της οικοτεχνίας αποτελούσε την κυρίως πρακτική άσκηση των μαθητριών. Αυτή διακρινόταν στη ραπτική, χειροτεχνία, υφαντουργία

σέκρουσε στην ιδιαίτερα ισχυρή ροπή της ελληνικής κοινωνίας, καθώς και στην πολυδιάσπαση των αρμοδιοτήτων αυτής μεταξύ Υπουργείων Γεωργίας και Παιδείας, αλλά και του Υπουργείου Κοινωνικής Πρόνοιας στο οποίο ανήκε η επιμέλεια των Αγροτικών Οργανοτροφείων», Δ. Γ. Παναγιωτόπουλου, Γεωργική Εκπαίδευση και Ανάπτυξη, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2004, σ. 46.

και την ταπητουργία. Ο συγκεκριμένος κύκλος μαθημάτων αποτελεί και το βασικό στοιχείο που θεμελιώνει τις Α.Μ.Ο.Σ. ως θεσμούς κατάρτισης. Ο αρχικός σκοπός καταρτίσεως των μαθητριών δεν ήταν να τους δώσει τα εφόδια για την επαγγελματική αποκατάστασή τους. Σύμφωνα με το άρθρο 7 του Κανονισμού των Α.Μ.Ο.Σ. «...σκοπείται η κατάρτιση των μαθητριών εις τέχνες προσαρμοζομένας εις την αγροτικήν ζωήν, ώστε να δύνανται καθ' άς ώρας θα είναι απηλλαγμένα των οικιακών και αγροτικών ασχολιών των να επιδίδονται εις μίαν των τεχνών τούτων, είτε προς θεραπείαν των οικογενειακών αναγκών (εργόχειρα, ραπτική, υφαντική) είτε προς κατασκευήν εργοχείρων εχόντων αγοραστικήν αξίαν (υφαντά, τάπητες)».

Κατά την άποψή μου, δεν θα πρέπει να μας παραξενεύει ο σκοπός του παραπάνω άρθρου. Ο κανονισμός συντάχθηκε το 1941, εποχή δύσκολη για την Ελλάδα έπειτα από τη λήξη του ελληνοϊταλικού πολέμου και την έναρξη της γερμανικής και βουλγαρικής κατοχής αντίστοιχα. Η κοινωνική θέση της γυναίκας και τα πρότυπα της εποχής την περιορίζουν στις παραδοσιακές αξίες της ικανής μητέρας και οικοκυράς. Ελάχιστες γυναίκες εργάζονται εκτός σπιτιού και η μόρφωση των περισσότερων περιορίζεται στην παρακολούθηση των πρώτων τάξεων του δημοτικού σχολείου.

Δεν είναι υπερβολή να διαπιστωθεί ότι οι απόφοιτες των Α.Μ.Ο.Σ. τις γνώσεις και τις δεξιότητες που απέκτησαν, αργότερα τις μετέφεραν στη διαχείριση των νοικοκυριών συμβάλλοντας ουσιαστικά στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των οικογενειών τους.

Η γνώση περί των βασικών κανόνων υγιεινής, που σήμερα θεωρείται αυτονόητη στο μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού των ανεπτυγμένων χωρών, δεν υπήρχε στον πληθυσμό των αγροτικών περιοχών της Ελλάδας της δεκαετίας του 1940 με αποτέλεσμα να υπάρξει μια αύξηση των μεταδοτικών ασθενειών και της βρεφικής θνησιμότητας. Δεν πρέπει να λησμονείται και η παντελής έλλειψη των βασικών υποδομών σχεδόν στο σύνολο των αγροτικών περιοχών όπως η υδροδότηση με πόσιμο νερό, το αποχετευτικό σύστημα, η παροχή ηλεκτρικού ρεύματος.

Δίνω δυο παραδείγματα αναφορικά με τη συμβολή των αποφοίτων των Α.Μ.Ο.Σ. στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των οικογενειών τους. Το πρώτο αφορά τη συντήρηση και την παρασκευή των τροφίμων. Έχοντας υπόψη τις συνθήκες διαβίωσης που αναφέρθηκαν προηγουμένως η γνώση της διατροφικής αξίας των τροφών και των ποσοτήτων που έπρεπε να παρασκευάζονται και η εξοικονόμηση των περισσευμάτων για την παρασκευή επιπλέον εδεσμάτων συντελεί στη διαμόρφωση νέων διατροφικών συνηθειών, αλλά και στη διατήρηση της οικονομικής αυτάρκειας του αγροτικού νοικοκυριού.

Το δεύτερο παράδειγμα αφορά τις γνώσεις στην κοπτική και ραπτική. Σε περιόδους οικονομικής ανέχειας, ο ρουχισμός περιορίζεται στα απολύτως απαραίτητα. Αναλογιζόμενοι τις κοπιαστικές γεωργικές εργασίες της

εποχής λόγω και της ελλείψεως μηχανημάτων ήταν δεδομένη η φθορά των ρούχων των γεωργών. Επομένως ήταν επιβεβλημένη η συντήρησή τους και συνήθως η δημιουργία τους από τις ίδιες τις νοικοκυρές. Ταυτόχρονα ήταν απαραίτητη η συχνή μεταποίηση των ρούχων για την εξυπηρέτηση διαφορετικών αναγκών.

Τα δεδομένα των δεκαετιών που λειτούργησαν οι Α.Μ.Ο.Σ. σε γενικές γραμμές ήταν τα εξής: α) Ο αγροτικός πληθυσμός της χώρας το 1940 ανέρχεται στα 3.847.134, ενώ το 1951 σημειώνεται μια μικρή μείωση και ανέρχεται στα 3.622.619. β) Κατά την περίοδο 1955-1971 άνω των 1.500.000 κατοίκων της υπαίθρου μεταναστεύουν είτε στο εξωτερικό με κύριο προορισμό τη Γερμανία (περίπου 900.000), ενώ στο εσωτερικό παρατηρείται το φαινόμενο της αστυφιλίας¹⁹.

Κατά τη διάρκεια των ετών 1955-1967 παρατηρούνται τα εξής χαρακτηριστικά: α) μείωση του αγροτικού πληθυσμού, β) σταδιακή αλλαγή των κοινωνικών προτύπων στην Ελλάδα που προσπαθούσε να επουλώσει τις πληγές του εμφυλίου πολέμου, γ) αμφισβητούμενες δημοκρατικές διαδικασίες εκλογής των περισσότερων κυβερνήσεων και δημιουργία κλίματος παρεμβατισμού του ξένου παράγοντα, δ) αναποτελεσματική προσπάθεια των περισσότερων κυβερνήσεων να δημιουργήσουν τις βασικές υποδομές μεταρρύθμισης της ελληνικής οικονομίας έχοντας υπόψη δυτικοευρωπαϊκά μοντέλα, εμμένοντας όμως σε ένα πελατειακό σύστημα, πλήρους συγκεντρωτισμού της δημόσιας διοίκησης που ταλαιπωρείται από την αναξιοκρατία και την έντονη κομματική παρέμβαση.

Ταυτόχρονα οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις του 1959, του 1964 και του 1976/77 δεν άγγιξαν το απαρχαιωμένο πλέον σύστημα εκπαίδευσης και κατάρτισης των Α.Μ.Ο.Σ. που προσπαθούσαν να επιβιώσουν ως θεσμοί του παρελθόντος σε μια κοινωνία που αναζητούσε νέες μορφές εκπαίδευσης, απασχόλησης και κατάρτισης των νέων γυναικών.

Συμπεράσματα

Οι Α.Μ.Ο.Σ. δημιουργήθηκαν για να εξυπηρετήσουν τις εκπαιδευτικές ανάγκες συγκεκριμένης πληθυσμιακής ομάδας, των κοριτσιών της αγροτικής περιφέρειας των απομακρυσμένων περιοχών. Ενταγμένες στη εκπαιδευτική φιλοσοφία του δικτατορικού καθεστώτος του Ιωάννη Μεταξά που τις δημιούργησε, προσπάθησαν να διαδραματίσουν ένα σημαντικό ρόλο στην εκπαίδευση της ελληνικής αγροτικής υπαίθρου. Με το πέρασμα του χρόνου διαπιστώθηκε ότι λειτούργησαν περισσότερο ως φορείς κοινωνικής πρόνοιας και επαγγελματικής κατάρτισης που δεν μπόρεσαν να παρακολουθήσουν τις εξελίξεις της ελληνικής οικονομίας. Το βιοτικό επίπεδο των ελλήνων βελτιώθηκε και οι προσδοκίες του αγροτικού πληθυσμού έβρισκαν

---

19. Κ. Βεργόπουλου, *Το αγροτικό ζήτημα στην Ελλάδα*, Εξάντας, Αθήνα 1975, σ. 212.

έδαφος στην αναζήτηση εργασίας κυρίως στα αστικά κέντρα και σε επαγγέλματα παροχής υπηρεσιών.

Η δυναμική ένταξη των γυναικών στην εργασία και η σταδιακή αύξηση του μορφωτικού επιπέδου τους τις ώθησε να αναζητήσουν θέσεις εργασίας κυρίως στο δημόσιο τομέα σε υπηρεσίες γραφείου και της εκπαίδευσης. Είναι χαρακτηριστικό ότι αρκετές γυναίκες προερχόμενες από τις απομακρυσμένες αγροτικές περιοχές που λειτουργούσαν οι Α.Μ.Ο.Σ. σπούδασαν στις τότε παιδαγωγικές ακαδημίες ώστε να γίνουν δασκάλες.

Ταυτόχρονα οι περισσότερες των αποφοίτων των Α.Μ.Ο.Σ. αρχικά απορροφήθηκαν σε συγκεκριμένες θέσεις προσωπικού (καθαρίστριες, μαγειρίσσες, τραπεζοκόμοι, βρεφονηπιοκόμοι), σε ιδρύματα της κρατικής πρόνοιας, όπως βρεφονηπιακοί σταθμοί, παιδικές κατασκηνώσεις, ορφανοτροφεία κ.α.

Οι Α.Μ.Ο.Σ. εξυπνέτησαν το σκοπό ίδρυσής τους έως και το 1960. Κατά γενική ομολογία κατάφεραν κυρίως να διαπαιδαγωγήσουν και να βοηθήσουν τις μαθήτριά τους στο να γίνουν ικανές νοικοκυρές και χρήσιμες για την προκοπή των οικογενειών τους και κατά δεύτερο λόγο να τις εφοδιάσουν με τις κατάλληλες επαγγελματικές δεξιότητες για τη μελλοντική ένταξη τους στην αγορά εργασίας.

Στις δυο επόμενες δεκαετίες παρατηρείται στασιμότητα και σχετική αδράνεια από την πλευρά της κεντρικής διοίκησης προς τον εκσυγχρονισμό του προγράμματος σπουδών, του νομοθετικού πλαισίου λειτουργίας τους και της υλικοτεχνικής υποδομής τους. Χαρακτηριστικό φαινόμενο είναι το γεγονός ότι ο ιδρυτικός νόμος και ο κανονισμός λειτουργίας παρέμειναν περίπου 40 χρόνια σε ισχύ με ελάχιστες επουσιώδεις τροποποιήσεις.

Από την άλλη το πρόγραμμα σπουδών δεν μπορούσε να παρακολουθήσει τις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις της εποχής, αλλά κυρίως και τις ανάγκες της επαγγελματικής κατάρτισης που απαιτούσε η αγορά εργασίας.

Η φθίνουσα πορεία του αριθμού εισαγωγής μαθητριών στις Α.Μ.Ο.Σ. ουσιαστικά ξεκινά από το 1955-56. Αυτό φαίνεται στο Ν. Σερρών και από την κατάργηση των Α.Μ.Ο.Σ. Η Α.Μ.Ο.Σ. Πρώτης καταργείται το 1956 και το ίδιο έτος ιδρύεται η Α.Μ.Ο.Σ. Πενταπόλεως που λειτούργησε περίπου για 4 χρόνια. Οι μακροβιότερες των Α.Μ.Ο.Σ. του Ν. Σερρών ήταν του Σιδηροκάστρου και της Νιγρίτας, με το 1979 έτος αναστολής λειτουργίας τους.

Το ζήτημα των Α.Μ.Ο.Σ. πιστεύω ότι θα πρέπει να απασχολήσει περισσότερο την επιστημονική κοινότητα. Τα αρχεία των καταργημένων πλέον υπηρεσιών δίνουν μαρτυρίες ανεκτίμητης αξίας. Ακόμη και σήμερα πολλά από αυτά καταστρέφονται από την αδιαφορία και την αμέλεια των αρμοδίων δημοσίων υπαλλήλων που αρκετές φορές επιδεικτικά παρακάμπτουν την κείμενη νομοθεσία περί εκκαθαρίσεως των αρχείων του δημόσιου τομέα.

ABSTRACT

ANTONIOS FRANGEDAKIS

AGRICULTURAL TRANSITIONAL HOME ECONOMICS SCHOOLS (A.M.O.S.) IN SERRES PREFECTURE (1944-79): AN INSTITUTION FOR EDUCATION AND VOCATIONAL TRAINING

The purpose of this paper is to describe the role of the AMOS in Serres prefecture in the education and vocational training of the girls who attended them in the period 1944-79. It also emphasises the administrative history of the institution: i) foundation and abolition (Emergency Law 2470/1940), ii) organisation and operation at the administrative and educational level (organisational charts, administrative instruments and correspondence, educational programmes, text-books, and a statistical analysis of the data arising out of the school registers).

The history of the AMOS is also examined from the point of view of the readjustment of national policy for the future rehabilitation of girls chiefly of rural areas over a broader period of time (1940-75), as reflected especially in the circulars issued by the central administration to the AMOS. Especially interesting is the fact that the first AMOS were established in northern Greece, specifically only in Macedonia (prefectures of Florina, Pella, Kozani, Kilkis, Drama, and Serres).

The AMOS originally had a dual purpose: i) to strengthen the girls' religious and national consciousness, and ii) to provide them with elementary knowledge of hygiene and agriculture with the ultimate aim of relieving the family economy. It should be noted that, at a national level, no academic paper dealing exclusively with the AMOS has ever been published.

The paper is mainly based on research of primary sources, more specifically the archives of the AMOS (of Iraklia, Nigrita, Sidirokastro, Palaiokomi, Proti, and Alistrati) in the Serres prefecture archive of the Public Record Office. Interviews with former employees and students of the AMOS also provide important evidence.

Παρασκευή σουσιτίου (1950).

(Φωτογραφικό Αρχείο Α.Μ.Ο.Σ. Σιδηροκάστρου Γ.Α.Κ. - Αρχεία Ν. Σερρών)

Μάθημα κεντήματος (1950).

(Φωτογραφικό Αρχείο Α.Μ.Ο.Σ. Σιδηροκάστρου Γ.Α.Κ. - Αρχεία Ν. Σερρών)

Αγροτική Μεταβατική Οικοκυριακή Σχολή Σιδηροκάστρου (1955;).
(Φωτογραφικό Αρχείο Α.Μ.Ο.Σ. Σιδηροκάστρου Γ.Α.Κ. - Αρχεία Ν. Σεργρών)

Γυμναστικές επιδείξεις (1950;).
(Φωτογραφικό Αρχείο Α.Μ.Ο.Σ. Σιδηροκάστρου Γ.Α.Κ. - Αρχεία Ν. Σεργρών)

*Τέλος μαθημάτων. Τελειόφοιτες μετά της Διοικ.ητικής Επιτροπής και του Προσωπικού
(30-7-1968).*

(Φωτογραφικό Αρχείο Α.Μ.Ο.Σ. Σιδηροκάστρου Γ.Α.Κ. - Αρχεία Ν. Σερρών)

ΧΟΡΗΓΟΙ:

ISBN: 978-960-86390-8-9